

3. Голос України, газета [ГУ]
4. Київські відомості, газета [КВ]
5. Книжник-review, газета [Kr]
6. Моя газета+ (Хмельницький), газета
7. Політика і культура, журнал [ПіК]
8. Україна молода, газета [УМ]
9. Українське слово, газета [УС]

***Анотація.** У статті розкрито роль мовної гри у сфері жаргоновживання як одного із засобів комунікативного впливу на читача для подачі інформації в газетному дискурсі, де мовна гра виявляє увесь спектр своїх стилістичних можливостей; описано способи включення мовної гри в макроструктуру газетного тексту.*

***Ключові слова:** мовна гра, жаргоновживання, газетний дискурс, експресивні засоби, комунікативний вплив, структурна модифікація.*

***Summary.** The article reveals the role of a linguistic game in the sphere of jargon usage as one of the means of communicative influence on a reader to present the information in newspaper discourse. Linguistic games there show all the spectrum of their stylistic potentialities. The author describes the ways of inclusion of a linguistic game into the macro-structure of newspaper text.*

***Key words:** linguistic game, jargon usage, discourse, expressive means, communicative influence, structural modification.*

УДК 811.111-13

Фрасинюк Н.І.

КОНЦЕПТ ЧИ ЗНАЧЕННЯ?

Мова як явище національної культури наприкінці двадцятого століття стає постійним предметом дослідження багатьох сучасних лінгвістів (В.В.Колесов, П.Вежбицька, Ю.С. Степанов, В.А. Маслова, Р.А. Будагов, І. Голубовська та інші). Мова розглядається як невід’ємна частина пізнання і пов’язується з глибинним філософським розумінням дійсності і передає той факт, що кожна мова виступає скарбницею національної культури. Мова виступає як одна з основних передумов формування й існування нації, адже вона передає особливості національного духу та характеру: « кожен раз, коли ми маємо справу з внутрішнім світом людини, мова виявляється чи не найбільш надійним провідником у цей світ, тому що закріплює досвід інтроспекцій десятків поколінь на протязі багатьох тисячоліть » [1, 43]. Мова досліджується як невід’ємна частина людини, оскільки не можливо уявити собі людину без мови.

Дослідження людського фактору в мові набуває нового ракурсу у зв’язку з вивченням картини світу та мовної картини світу. Мова бере участь у двох процесах, пов’язаних з картиною світу. По-перше, у її надрах формується мовна картина світу, один із найбільш глибинних шарів картини світу людини. По-друге саме мова виражає та експлікує інші картини світу людини, які через спеціальну лексику входять у мову, вносячи в неї риси людини та її культурні цінності.

Вивчаючи картини світу лінгвістична думка зіткнулася з необхідністю створення нового терміну для адекватного позначення змістовної сторони мовного знака, який зняв би функціональну обмеженість традиційних значень і смислу і в якому б органічно злилися логіко-психологічні і мовознавчі категорії. Велике значення почало відводиться природі концепту.

Концепт – термін, який служить поясненню одиниць ментальних чи психологічних ресурсів нашої свідомості й тієї інформаційної структури, що відображає знання й досвід людини [5, 90]. Існує сім основних аспектів вивчення концепту : логіко-філософський (Дж. Кемені, Ч. Пірс, Г.Фреге), власне філософський (Ж.Дельоз, Ф.Гваттарі), лінгвістичний (В.Гак, В.Звегінцев, О.Тараненко), лінгвокультурологічний (А.Вежбицька, В.Красних, В.Маслова, В.Іващенко), когнітивний (О.Кубрякова, З. Попова, І.Стернін. В.Дем’янков), психолінгвістичний (О.Залевська, О.Селіванова, Л.Лисиченко. В.Старко) та літературно-культурологічний (Л. Грузберг, Л. Іванова, О.Кагановська).

В англійській філософській традиції термін «concept» (від латинського слова conceptus – думка, поняття) відповідає термінові «поняття».

У філософів аналітичної школи, зокрема, у Г.Райля, концепт визначається як «предмет філософії, котрий філософи аналітичної школи тлумачать як пов'язаний з особливостями тієї мови, якою люди розмовляють при обговоренні тих чи інших понять. Концепти, таким чином, логічні, а не ментальні сутності» [13, 513-514].

Однак у лінгвістиці концепт почали розуміти як форму репрезентації знань у свідомості людини. Першою найбільш послідовно почала вживати цей термін А.Вежбицька, розуміючи концепт як об'єкт із світу *Ідеальне*, що має ім'я й відображує певні культурно обумовлені уявлення людини про світ *Дійсність*. Сама ж дійсність, на думку А.Вежбицької, дана нам у мисленні (не у сприйнятті!) саме через мову, а не безпосередньо [11]. Дуже близьким до наведеного визначенням концепту є, на нашу думку, визначення Ю.С.Степанова. Він вважає, що концепт – «це згусток культури у свідомості людини» [10, 40]. До його структури входить: 1) усе те, що належить будові поняття; 2) вихідна форма (етимологія), історія (основний зміст), сучасні асоціації, оцінки і таке інше. [10, 40]. Як пояснює Ю.С.Степанов, концепт існує в ментальному світі людини не у вигляді чітких понять, а як «пучок» уявлень, понять, знань, асоціацій, переживань, які супроводжують слово: «концепти не тільки мисляться, вони переживаються. Вони предмет емоцій, симпатій і антипатій, а іноді і зіткнень» [10, 41].

Д.І.Лихачов пропонує функціональне трактування поняття «концепт», акцентуючи увагу на його «підстановочну» роль у мові. На його думку, «концепти – певні підстановки значень..., «потенції» значень, які полегшують спілкування й тісно пов'язані з людиною та її... досвідом» [7, 6]. «Концепт... є результатом зіткнення словникового значення слова з особистим і народним досвідом людини» [7, 4]. «Потенції концепту тим ширші й багатші, чим ширший і багатший культурний досвід людини» [7, 4].

У лінгвістичній літературі концепт розглядається як універсальна сутність, що формується у свідомості на базі безпосередньо чуттєвого досвіду, безпосередніх операцій людини з предметами (З. Попова, І. Стернін), як логічна категорія, через яку культура входить у ментальний світ людини (Ю.С. Степанов, Р. Павіленіс та ін.), і як основна експресивна одиниця національного менталітету (В.В. Колесов), і як багатомірне утворення (В.І. Карасик, С.Х. Ляпін та ін.), і як поняття практичної філософії (Н.Д. Арутюнова), і як значення (С.Воркачев, М.В. Нікітін та ін.) тощо.

Що стосується зв'язку концепту та значення, то деякі лінгвісти ототожнюють концепт і значення, зводячи дефініцію першого до семного набору в семантичній структурі слова. Так, С. Воркачев визначає концепт як «культурно-маркований вербалізований зміст, представлений у плані вираження низкою своїх мовних реалізацій, які утворюють відповідну лексику – семантичних ознак. По-перше, це семи, спільні для всіх його мовних реалізацій, що «скріплюють» лексико-семантичну парадигму й утворюють його понятійну або прототипну основу. По-друге, це семантичні ознаки, позначені лінгвокультурною, етносемантичною специфікою і пов'язані з ментальністю носіїв мови або з ментальністю національної мовної особистості» [2, 51].

Такої ж думки дотримується і російський мовознавець М.В. Нікітін, який пов'язує концепт із значенням «оскільки значення – ті ж поняття, вони зберігають все те, що належить поняттям їх зміст, структуру, системні зв'язки тощо» [8, 89]. Але, вчений одночасно зауважує, що значення відрізняється від концепту «залежністю від знаку».

Зауважимо, що співвідношення між значенням і концептом носить складний характер, оскільки у лінгвістиці, на жаль, ще не існує єдиного встановленого визначення «значення».

Для лінгвістів Л. Ельконіної та Б. Ельконіна значення є не річчю, а актом – «поворотом» речей, їхнім перетворенням певним способом бачення світу. Значення, як спосіб бачення, являє собою ідеальну дію: іменем такої дії є знак, завдяки якому дія ізолюється, зберігається, уявляється поза реальними обставинами [4, 64-65].

Такі вчені, як Дж. Лакофф і М. Тернер пояснюють природу значення як абсолютно незалежну від людської особистості. Вони стверджують, що значення базуються на стані речей в об'єктивній реальності, і тому значенням висловлювання має бути реальність, до якої воно відноситься [14, 91-107].

У книзі Дж. Фоконьє значення розглядаються як такі, за якими стоять складні когнітивні операції, які не можуть бути безпосередньо передані мовними формами. Це є свідченням того, що мова дає «ключі» для когнітивного конструювання, успішність нормування якими забезпечується ситуацією і контекстом [12].

Значення – процес, «множина взаємодіючих процесів, за допомогою яких досягається встановлення відповідності між сприйманою індивідом словоформою, соціально визнаним значенням слова й тим, що завдяки йому «висвічується» в індивідуальній картині світу на різних рівнях усвідомленості у вигляді різноманітних продуктів переробки перцептивного, когнітивного й ефектного досвіду, так чи інакше пов'язаного і зі словом, і з позначуваним об'єктом, і з поточною ситуацією, в яку включений об'єкт. [3, 26-41]. А концепти як елементи пізнання повністю самостійні по відношенню до мови оскільки «концепт існує не для самого слова, а для кожного осно-

вного (словникового) значення слова окремо «[7, 4]. Люди володіють словами на рівні переданих ними смислів, а саме концептів. Концепт не лише виникає із значення слова, а й є «результатом зіткнення словникового значення слова з особистим і народним досвідом людини» [7, 4]. Але лише концепт « **охвачений** знаком » може стати значенням слова [6, 27].

Згідно із протилежними поглядами, концепт і значення є одиницями різного статусу: значення є мовною сутністю, а концепт – психоментальною. З.Попова і Й. Стернін наголошують: «Концепт – одиниця концептосфери, значення – одиниця семантичної системи, семантичної системи, семантичного простору мови. Значення своїми системними семами передає певні ознаки, що формують концепт, але це лише частина смислового змісту концепту» [9, 59].

Значення – це несамостійна одиниця, яка є мисленнево-кодованою інформаційною структурою у природних мовах й існує в мовній свідомості. Значення слова реалізується через включення його до концепту, оскільки мовна семантика (значення слова) є частиною семантики концепту. Значенням слова є концепт, а концепти, будучи одиницями людської ментальності, які представлені в конкретному мисленневому акті, протиставляються лексичним поняттям і значенням, а поняття не зводяться лише до дефініції.

Отже, терміни « концепт » і « значення » – різні сутності: концепт ширше за значення. Значення передають лише частину наших знань, а основна частина наших знань міститься в нашому пізнанні у вигляді концептів.

Список використаних джерел:

1. Апресян Ю.Д. Отечественная теоретическая семантика в конце XX столетия / Ю.Д. Апресян // Известия Российской Академии наук. Серия литературы и языка. – 1999. – Т. 58, №4. – С. 39-53.
2. Воркачев С.Г. Счастье как лингвокультурный концепт / С.Г.Воркачев. – М.: Гнозис, 2004. – 236 с.
3. Залевская А. А. Ассоциативный тезаурус английского языка и возможности его исследования в психолингвистических исследованиях / А.А. Залевская //Психолингвистические исследования в области лексики и фонетики. – Калинин: Калининск. гос.ун-т, 1983. – С.26-41
4. Эльконина Л., Эльконин Б.Д. Знаковое опосредствование, волшебная сказка и субъективность действия / Л. Эльконина, Б.Д. Эльконин // Вестник Моск. ун-та.Серия 14. Психология. – М.,1993. – №2. – С.62-70.
5. Краткий словарь когнитивных терминов / Под общ. ред.Е.С. Кубряковой. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1996. – 246 с.
6. Кубрякова Е.С. Об одном фрагменте концептуального анализа слова ПАМЯТЬ / Е.С. Кубрякова // Логический анализ языка. Культурные концепты. – М.,1991. – С. 85-91.
7. Лихачев Д.С. Концептосфера русского языка / Д.С. Лихачев // Известия Российской Академии наук. Серия литературы и языка. – 1993. – Т.52. – №1. – С.3-9.
8. Никитин М.В. Курс лингвистической семантики. / М.В. Никитин – СПб.,1996. – 315с.
9. Попова З.Д., Стернин И.А. Очерки по когнитивной лингвистике./ З.Д. Попова И.А. Стернин. – Воронеж: Истоки, 2001. – 190 с.
10. Степанов Ю.С. Константы. Словарь русской культуры: Изд. 2-е, испр. и доп. / Ю.С. Степанов. – М.: Академический Проект, 2001. – 990 с.
11. Человеческий фактор в языке: Языковые механизмы экспрессивности.– М.: Наука, 1991.– 239 с.
12. Fauconnier G. Mapping in thought and language. / G. Fauconnier – Cambridge: Cambridge University Press, 1997. – 205p.
13. The New Encyclopedia Britannica. 15th edition. Micropaedia. Ready Reference. – Chicago, 1986. – Vol.3. – 980 p.
14. Turner M. Design for a theory of meaning / M. Turner // Overton W. & Palermo D.(Eds). The nature and ontogenesis of meaning. – Lawrence Elbaum, 1994. – p.91-107.

***Анотація.** Заміну терміну «значення» на термін «концепт» не слід вважати просто термінологічною заміною. Ці терміни не тотожні між собою. Концепт ширше за значення. Значення передають лише частину наших знань, а основна частина наших знань міститься в нашому пізнанні у вигляді концептів.*

***Ключові слова:** концепт, значення, культура, наука.*

***Summary.** The replacement of the term «meaning» for the term «concept» should not be considered as a terminological replacement. These terms are not identical to each other. The term «concept» is wider than «meaning». The «meaning» transfers only part of our knowledge, but «concept» contains all information of knowledge.*

***Key words:** concept, meaning, culture and science.*